

ЛЕНИН ЗА МАКЕДОНИЈА ВО МЛАДОТУРСКАТА РЕВОЛУЦИЈА И БАЛКАНСКАТА ВОЈНА

Веќе од поодамна историската наука воопшто, а посебно советската, југословенската и бугарската историографија, утврдија дека Владимир Илич Ленин, почнувајќи уште од 1901 година (ако не и порано) во најопшти црти се запознал со постоењето, суштината и целите на македонското револуционерно ослободително движење. Во наредните години, а особено во текот на Илинденското востание во 1903 година, интересот на Ленинова за македонското прашање, како најакутен составен дел од тогашното источно прашање, уште повеќе се зголемил. Во тие години, имено, преку неколкуте статии што излегле од перото на основачот на социјалистичкото движење во Бугарија Димитар Благоев, а биле публикувани во Ленинова „Искра“, Ленин меѓу другото, и самиот придонел во натамошното запознавање на руската и на светската прогресивна јавност со македонското прашање и македонското револуционерно ослободително движење. Некои позадабочени испитувања, чии резултати беа публикувани во најново време, натаму придонесуваат во расветлувањето на Лениновиот интерес кон Македонија, кој веќе ни се претставува како посистематско и континуирано следење на овие проблеми.¹⁾

А се чини дека поинаку не можело и да биде, зашто во широкиот балкански сплет од проблеми централно место, беспорно, му припаѓало на македонското прашање. Околу Македонија, имено, најостро се вкрстувале интересите и се судрувале спротивностите како меѓу соседните балкански монархии, така и меѓу сите европски големи сили. Одовде и Ленин, следејќи го комплексно источното прашање, нужно ѝ одделувал поголемо внимание и на Македонија. Македонија, во фокусот на Лениновиот поширок интерес по-

¹⁾ Види: С. Шофман, В. И. Ленин и некоторые вопросы национально-освободительного движения балканских народов. 90 лет со дня рождения В. И. Ленина. (Доклады научных работников Казанского государственного университета, сделанные на юбилейной сессии в Ленинграде в апреле 1960 года). Казань, 1961, стр. 144—164; Христо Андонов — Полјански, Ленин за Македонија и балканските прашања, Разглед, Скопје XII, 1970, бр. 4, стр. 378—399.

себно место наоѓала во оние моменти, кога во неа или околу неа се одигрувале крупни настани со подалекусежни импликации. Но овие настани тој не ги следи парцијално само во Македонија туку ги поставува на поширок меѓународен план, набљудувајќи ги едновремено и паралелно во повеќе земји и пошироки подрачја — во Турција, на Балканот, во Русија, Персија итн., фрлајќи обилна светлина врз империјалистичката борба за влијателни сфери и колонии во овие пространи подрачја од тогашниот Исток. Проблемот на Македонија, дури најчесто и без конкретно да ја апострофира неа, за него не постои сам за себе, па затоа него Ленин и го вклопува во поширокиот спектар од социјални, национално-ослободителни и антиколонијални движења во овие светски меридијани. Но тоа не значи дека Македонија во оваа широчина на Ленина му се губела од предвид. Напротив, Лениновите опсервации за Балканот, за Турција, на кои простори и во чии рамки се наоѓала и Македонија, искажани главно во врска со Младотурската револуција (1908—1909) и со Балканските војни (1912—1913) ја имаат веродостојноста не само на искажувања од современик туку тие се и такви кои потекнуваат од вонредно прониклив ум и поборник за делото на угнетените. Големата научна веродостојност на Лениновите искажувања, во најголема можна мера ги верифицирал самиот натамошен историски од како на македонскиот така и на другите балкански и ним блиски народи.

Од друга страна, настаните во Македонија од овие години во искажувањата на Ленина се осветлуваат, согледувани низ закономерноста на општествените процеси во Турција и на Балканот, што нам ни овозможува да ги поставиме и решаваме како една целина, под еден заеднички наслов.

I

Ленин и Македонија во Младотурската револуција од 1908—1909 г.

Најнапред, методолошки гледано, можно ли е во светлината на Лениновиот однос кон Младотурската револуција да се постави и разгледува и Македонија? На прашањето може да се одговори само потврдно и тоа тргнувајќи од неколку значајни појдовни моменти. Беше утврдено дека Ленин, во поширокиот комплекс на источното прашање ѝ обрнуваше достатно внимание и на Македонија. Од друга страна, Македонија претставувала најзначајно упориште на младотурското движење, од каде што ова црпело приврженици и сили за себе. Иако потекнато и предводено од војската (офицерите) младотурското движење имало голема поткрепа токму од прогресивните македонски политички сили, како и од значителен дел од албанското и турското население во Македонија.

Политичките цели на младотурците во значителна мера ги изразувале стремежите и на македонскиот народ, поради што Младотурската револуција донекаде претставувала граѓанско-демократска револуција и за него. Според тоа, реченото од Ленина за Младотурската револуција во максимална можна мера се однесува и за Македонија, што најавтентично се потврдува низ нашето натамошно излагање. Потем, македонското ослободително движење веќе поодамна претставувало значаен самостоен политички фактор на Балканот. А македонското и младотурското движење, кои делувале во прв ред во Македонија, го привлекувале вниманието и на Ленина. И сè ова беспорно дозволува Македонија и Ленин да се доведат во меѓусебен сооднос, односно да се проследат Младотурската револуција и Балканските војни во Македонија во светлината на Лениновите опсервации и искажувања.

Согледувајќи ја на почетокот од нашиов век постојната реалност во Турција и на Балканот, Ленин дошол до правилниот заклучок дека пред балканските народи се поставиле за решавање историски задачи „за создавање на обединети национални држави, за укинување на феудалното угнетување, а едновременно со тоа и за ослободување на балканските селани од сите националности, од ропството на големосопствениците“. Тој подвлекувал дека овие задачи балканските народи можеле да ги решат во сојуз и со обединети сили. Па затоа, создавањето на балканскиот сојуз, при што Ленин се залагал за „сојуз (кој би дошол) благодарейќи на револуцијата, а не благодарейќи на војната“ за него претставувало економска, политичка и воопшто историска неизбежност.²⁾ Затоа Ленин балканскиот сојуз, кој се создал во 1912 година, макар што и за него тој како сојуз на монархии бил несакан, го третирал за нужност, пред која не можело да се затворат очите. Создавањето на сојузот од балкански народи како средство за разрешување на низата натрупани историски задачи на Балканот, претставувало прогресивен чин. Меѓутоа, од капитално значење за балканските народи било прашањето врз каква основа ќе се изградува и чии интереси ќе изразува овој сојуз, дали интересите на балканските буржоазии и династии, или оние на народните маси, предводени од револуционерните работнички и други демократски општествени движења. Сознанијата за историската неминовност од создавањето на сојузот што би бил изграден врз ослободителна, а не врз завојувачка платформа, ги присилувале балканските социјалисти и македонските национални револуционери како своја алтернативна солуција да ја предложат и пропагираат балканската федеративна република. За балканската федеративна република, како што натаму одбележуваме, се борел и залагал Ленин. Македонскиот, како и другите балкански проблеми во првата деценија од XX век мо-

²⁾ В. И. Ленин, Новая глава всемирной истории, Сочинения, т. 18, Москва, 1954, стр. 340—341.

желе да се решат, или по пат на буржоаско-демократска револуција, во прв ред во Турција, односно преку отстапување на реакцијата и монархиите во сите балкански земји, или преку надворешна воена интервенција против Турција и нејзиното отстранување од Балканот. Во овие години се појавиле шансите како за едниот (во 1908—1909 година), така и за другиот пат (во 1912—1913) на нивното разрешување. Ленин доследно се залагал патот на војни да се отфрли, зошто бил длабоко убеден дека тој не им носи слобода на балканските народи. Тој работел и самиот да придонесе во трасирањето на патот на револуцијата и тоа дури и тогаш, кога Првата балканска војна го достигнувала, својот, за балканските сојузници, победоносен крај.

Македонскиот народ сам направи најсилен револуционерен напор, неповрзувајќи се dostatно со национално-ослободителните и други револуционерни движења во Турција и на Балканот да го реши прашањето на сопственото ослободување, во текот на Илинденското востание. По задушувачето на востанието настапи време на привремена осека во македонското ослободително движење, која во голема мера се прекина со Младотурската револуција, зашто последната и нему му даде нови животни импулси.

Меѓутоа, гледано временски, првата посериозна шанса за решавање на македонското прашање на поширок, општотурски и балкански план и по пат на заедничка револуција на народите во Турција, се отворила со победата на Младотурската револуција од јули 1908 година. За оваа можност, имено, и Ленин непосредно се искажал.

Владимир Илич Ленин веднаш по победата од јули 1908, застанал на страната на Младотурската револуција и преку своето вонредно активно присуство во тогашното меѓународно социјалистичко движење, својата политичка ангажираност ја насочил во неколку насоки: дал оценка на она што со првите младотурски победи било постигнато, укажувајќи истовремено на натамошните задачи на револуционерните сили; кренал глас на одбрана на веќе извојуваните придобивки, односно независноста на народите на Турција, кои веднаш биле загрозени од европските и балканските империјалистички сили; укажал на задачите на европскиот и балканскиот пролетаријат во врска со револуционерните настани во Турција и Персија, при што посебно ја акцентирал политиката на царска Русија спрема овие настани и претстојните задачи на руската социјал-демократија во врска со оваа политика.

Ленин, веќе на 5 август 1908 година, неполни десет дена по воведувањето на Уставот во Турција, се одзвал на настаните во Турција. Во две статии што биле публикувани во тогашниот большевички централен орган, весникот „Пролетариј“, тој се искажал дека во Турција победило револуционерното уставно движење во

војската, раководено од младотурците.³⁾ И во своите подоцнежни враќања на турските настани од 1908 година, Ленин овие настани ги карактеризирал како „турска револуција“, „револуционерна Турција“, „младотурска револуција“ итн. Нешто подоцна, во 1913 година, разобличувајќи ги противниците на учењето на Маркса, кои се фалеле со божемното настапување на ерата на „социјален мир и демократија“, Ленин утврдил дека „се отворил нов извор на највеличествени светски бури во Азија. По руската револуција, вели тој, настапија турската, персиската, кинеската.“⁴⁾ (Попатно речено, овие бури во далечна Азија, сè до денес не престанале). Пишувајќи го својот познат труд „Држава и револуција“ во август—септември 1917 година, Ленин повторно се враќа на турските настани од 1908 и констатира: „Ако се земаат за пример револуциите на XX век, и португалската и турската, секако, треба да се признаат за буржоаски револуции.“⁵⁾

Горните Ленинови искажувања треба да ги побијат и денес уште присутните сомневања за револуционерниот карактер на настаните од јули 1908 во Македонија, особено кога тие доаѓаат од некои наши автори и професори.

Но Ленин, во исто време, го гледал проблемот и од неговата опачина, од аспектот на оцените за вистинската големина на извршениот младотурски револуционерен чин. Имено, откако утврдил дека овие настани несомнено претставувале револуционерен чин, Ленин нив попрецизно ги квалификувал како умерена буржоаска револуција. За ова, уште во август 1908 година тој пишувал: „Навистина, оваа победа (младотурската б.н.) е полупобеда, или дури и помал дел од победата, зашто турскиот Николај II (султанот б.н.) засега се извлече со ветувањето за воспоставување на прочуениот турски устав (од 1876 година б.н.)“.⁶⁾ Поради тоа, праведјќи низ конкретни примери анализа на така наречената „народна револуција“, Ленин во „Држава и револуција“ младотурските настани не ги смета за „народна револуција“, зашто во нив „масата од народот, неговото огромно мнозинство“ активно, самостојно и со свои барања забележително не учествувала. „Напротив, вели тој, руската буржоаска револуција од 1905—1907 година... беше, несомнено, „вистински народна“ револуција, зашто масата од народот, неговото мнозинство, најдлабоките општествени „низини“, задавувани во гнет и експлоатација, се кренаа самостојно, му наложија на целиот тек на револуцијата свои барања, свои обиди, по својо да го изградат новото општество, на местото од старото што го

³⁾ В. И. Ленин, Горючий материал в мировой политике. Соч. т. 15, стр. 160; Воинствующий милитаризм и антимилиитаристская тактика социал-демократии. Исто, стр. 168.

⁴⁾ В. И. Ленин, Исторические судьбы учения Карла Маркса. Соч. т. 18, стр. 546.

⁵⁾ В. И. Ленин, Государство и революция. Учение марксизме о государстве и задачи пролетариата в революции. Соч. т. 25, Москва, 1955, стр. 388.

⁶⁾ В. И. Ленин, Соч. т. 15, стр. 160.

рушеа . . .“ (Курзивот е во оригиналот). Во продолжение Ленин додава дека во руската револуција учествувале и пролетаријатот и селанството, кои и „ја сочинувале тогаш (категијата) народ,“ со што пак дава објаснување, зошто терминот *народна* револуција го употребува условно.

Во исто време, имајќи активен однос кон настаните и со цел да повлијае врз револуционерните сили во Турција, за да не застанат на полпат, да ги поучи на туѓото искуство сопствените револуционерни сили во Русија, за кои „Пролетариј“ во прв ред се пишувал, потоа, да им ја доближи на неговите читатели револуционерната Турција и земајќи ја за повод ограниченоста на младотурските постигања, Ленин поминал кон поопшти размислувања за револуцијата. Во таа смисла и во врска со она што претставувало веќе отворена можност за натамошно продлабочување, но и опасност по Младотурската револуција, Ленин пишувал: „Но таквите полупобеди во револуциите, таквите брзи, изнудени отстапки од старата власт претставуваат најсигурен залог за новите, далеку порешителни, поостри перипетии на граѓанската војна, кои вовлекуваат во себе и далеку пошироки народни маси. А низ школата на граѓанската војна народите не поминуваат без жртви. Тоа е тешка школа и нејзиниот полн курс *неизбежно* ги содржи во себе и победата на контрареволуцијата и циничното пирување на озлобените реакционери, и ѕверските пресметнувања на старата власт со бунтовниците и тн.“ (Курзивот е во ориг.)

Овие размислувања кои биле инспирирани и се однесувале на почетните перспективи, односно опасности за Младотурската револуција, јасно говорат дека Ленин ја допуштал можноста за продлабочување, но и за опасни перипетии во започнатата граѓанска војна во Турција. По која насока, по првиот победоносен чин, ќе тргнела Младотурската револуција, останувало да определат нејзините субјективни носители. На нив, имено, Ленин настојувал и да им помогне. И навистина, не требало да мине долго време, за нејзините токови, да навлезат во опасните перипетии: во времето на султанскиот контрареволуционерен бунт во април 1909 година; на задушнувањето, со силата на оружјето, на ослободителните напори на македонскиот, албанскиот и другите потиснати народи и тн.

Според тоа, откако им го определил правото место на почетните младотурски достигања, Ленин се заложил за нивното натамошно продлабочување. Тој, истовремено, предупредувал на опасностите, кои можеле да го загорат и она што како револуционерна придобивка веќе било извојувано. На тој начин, Ленин и Младотурската револуција ја гледал не во некаква статичка состојба, какви што (состојби) во општествените движења фактички и нема, туку во движење, кое може да биде прогресивно или ретроградно.

Во периодот од август до октомври 1908 година, меѓународната положба на револуционерна Турција, значително се компли-

цирала. По јавните, но смислени пофалби за младотурската „умереност“ и „благоразумност“, изречени од европските империјалистички кругови, настапиле нивните контрареволуционерни удари. Ленин во овој период со посебно внимание ги следел тајните потези на империјалистичката дипломација и ги разобличувал нејзините скриени цели, меѓу другото, по однос и на Турција.

Тој реагирал на сите меѓународни притисоци и заплети околу Турција и Персија, во Азија. Овие заплети сè повеќе станувале бремени со воена опасност. Следејќи го необично живото раздвижување на разни дипломати и државници, Ленин ја разоткривал неговата скриена империјалистичка суштина. Во врска со ова тој предупредувал: „Експлозивен материјал во последно време се насобра доста многу, а тој и натаму расте... Уставното движење во Турција се заканува да им ја одземе оваа татковина од канците на европските капиталистички грабачи, а понатаму уште позагрижувачки се поставуваат старите, сега заострени „прашања“ — македонското, средноазиското, далекуисточното и тн. и тн.

Меѓутоа, при наличноста на сегашната мрежа од јавни и тајни договори, спогодби и тн., dostatно е едно безначајно мало штракпување на некоја „држава“ за „да избувне од искра пламен.“ (Курзив наш)

Цитираново говори дека Ленин, спомнувајќи го македонското прашање прво, му давал нему и поважно место во тогашните крупни светски прашања. Исто така, вбројувајќи го и македонското во редот на „старите, сега заострени прашања“ тој навестил дека и него го следел од поодамна.

Нешто подоцна, кон средината на октомври 1908 година, а во врска со анексијата на Босна и Херцеговина од Австрија и со прогласувањето на Фердинанд за „цар на сите Бугари“, излегле на видело резултатите од неколкумесечните средби на империјалистичката тајна дипломација спрема Турција. И во врска со повторно нараснатата воена опасност поради заплетите на Балканот, Ленин на 29 октомври во „Пролетариј“ излегол со опширната статија „Настаните на Балканот и во Персија“. ⁷⁾ Во неа тој изнесува дека во Персија руската воена интервенција одиграла одвај не решавачка контрареволуционерна улога, а „турската револуција наеднаш се исправила пред контрареволуционерната (европска) коалиција на чело со Русија“. На зборови сите биле полни со „сочувства“ спрема „обновена Турција“, а на дело ниедна европска држава и ниедна буржоаска партија „со ништо не ја докажала својата вистинска желба за да и помогне на турската револуција“.

„Напротив, вели Ленин, сите се плашат од успехот на турската револуција, зашто овој успех неизбежно би го повлекол, од една страна, продлабочувањето на стремежот кон автономија и вистинска демократија кај сите балкански народи, а од друга — победата

⁷⁾ В. И. Ленин, События на Балканах и в Персии. Соч. т. 15, стр. 198—208.

на персиската револуција би значела нов поттик кон демократско движење во Азија, потсилување на борбата за самостојност на Индија и тн“.

Суштината на она што империјалистичките сили го правеле на Балканот, во Турција и Персија се сведуvalo до „контрареволуционерна коалиција на европските држави против растечкиот демократизам во Азија“. Осврнувајќи се на тајната дипломатска игра на европските сили во однос на револуционерна Турција, која (игра) тој со пламена страст ја разобличувал, Ленин забележал: „Младотурците ги фалат за умереност и воздржаност т.е. ја фалат турската револуција заради тоа што е слаба . . . , дека таа е непријателски расположена спрема пролетерската борба која започнува во империјата на Отоманите и во истото тоа време продолжуваат да ја грабат Турција како и досега. Ја фалат заради тоа што можат да го продолжат досегашниот грабеж на турските територии“.

Ленин потем го изнесува хронолошкиот редослед од средби и договарања на министри и шефови на држави што перманентно го следел, па вели: „Во август и септември, токму по младотурската револуција и пред самите декларации на Австрија и Бугарија (за наводна лојалност спрема Турција б.н.) ги гледаме средбите на г. Извољски во Карлсбад и Мариенбад со кралот Едвард, со премиерот на француската република Клемансо . . . , средбата на Фердинанд, бугарскиот кнез со Франц Јосиф во Будимпешта, средбата на Извољски со фон Шен, германскиот министер за надворешни работи, потоа со Титони и со италијанскиот крал.“

Овие факти говорат сами за себе. Пред настапот на Австрија и Бугарија, сè што беше *суштествено* беше веќе здоговорено на најконспиративен и најнепосреден начин при личните средби на министрите и кралевите на *шестте држави*: Русија, Австрија, Германија, Италија, Франција и Англија“. (Курзивот е во ориг.) Основното прашање во сите овие средби било да се усогласи и утврди настапот на Австрија и Бугарија против револуционерната Турција, како прв неопходен предуслов за идните акции на завојување и ограбување на народите на Турција.

Едновремено со ова, и тргнувајќи од постојната реалност во меѓународните односи, во која се нашле национално-ослободителните, работничките и другите прогресивни движења, Ленин ги определил и најблиските задачи на европската, посебно на руската социјал-демократија. Тие задачи, според него, се состоеле во следново: прво, да ѝ се симнува маската на тајната империјалистичка дипломатија за да му се каже на народот вистината; второ, реално да се објаснат резултатите од контрареволуционерниот заговор: ударот против Младотурската револуција, мешањето во внатрешните работи на други народи, „нарушувањето на основниот принцип на демократијата — правото на нациите на самоопределување и тн“. Божемните грижи пак, за „браќата — Словени“ на Балканот, неза-

висно од тоа дали доаѓале од „Австријците или од руските черно-сотници“, секогаш се сведувале до едно исто: „до посегнување врз стварниот демократизам на оваа или онаа балканска земја“. (Курзивот е во ориг.) Овде Ленин завршува со една и денеска, иако во други услови, актуелна мисла: „Единствената искрена грижа на овие држави по однос на балканските земји, вели тој, може да се состои во едно и само во едно: да ги остават нив сами на себе, да не им го ослободуваат животот со надворешни интервенции, да не ја сопнуваат колата на турската револуција. Но секако дека работничката класа не може да очекува ваква политика од буржоазијата“.

И не само преку печатот во тогашната царска Русија, ами и во редовите на Втората интернационала, Ленин ги бранел револуционерните движења и независноста на балканските народи. Така на пример, во резолуцијата донесена на првото заседание на Меѓународното социјалистичко биро во октомври 1908 година (на кое, биро, Ленин бил член од 1905 и во чијашто работа најактивно учествувал) било констатирано дека империјалистичките сили ги разгорувале на Балканот, повеќе од кога и да било дотогаш, „националните и религиозните страсти, додека прогласувањето на независноста на Бугарија, а особено анексијата на Босна и Херцеговина од Австрија, ја зголемиле опасноста од војна“. Познато е пак, дека токму најниските шовинистички, религиозни и пропагандни страсти, импортирани однадвор во Македонија, ја фрлиле токму неа во вистински хаос. Резолуцијата решително се изјаснувала за борба против растечката воена опасност на Балканот.

Во информативната статија за резултатите од ова заседание, публикувана пак во „Пролетариј“, Ленин го пренесува, меѓу другото, искажувањето и на бугарскиот делегат Р. Аврамов (од „тесните“ социјалисти) дека неговата партија го осудила актот на бугарскиот монарх Фердинанд како „штетна авантура“.⁸⁾

Па станува очигледно, дека Ленин, бранејќи ги мирот, општествениот прогрес и револуционерните придобивки на народите од Турција, ги изразуval, во исто време, националните интереси и ослободителните стремежи и на македонскиот народ.

II

Ленин и Македонија во Првата балканска војна

Балканските војни, како настан од првостепена важност за Европа, уште посилно го привлекле вниманието на Ленина. И бидејќи, токму во Македонија се собирале и вкрстувале аспирациите на соседните балкански монархии од една страна, а од друга, на европските империјалистички сили, тоа и Ленин во тие години, на

⁸⁾ В. И. Ленин, Заседание Международного социалистического бюро. Соч. т. 15, Москва, 1954, стр. 217—218.

Македонија ѝ одделил уште поголемо внимание. Тоа најевидентно се потврдува од неговите бројни одзиви за војната, во кои Македонија почесто се споменува.

Разгледувајќи го Лениновиот однос кон Македонија во Балканските војни, да појдеме пак од 1908-та година. Победата на Младотурската револуција, за кратко време, и макар во ограничени рамки, ја отворила шансата за решавање не само на македонското, албанското и другите слични национални прашања и за демократизација на Турција туку и за потиснување на милитаризмот од сето балканско подрачје. Младотурската револуција, македонското ослободително движење и тн., експонирајќи се како излезна точка на можниот позитивен развоен процес на Балканот, можеле да станат вонредно важен сојузник во борбата на социјал-демократијата за социјален прогрес и за одбрана на мирот на Балканот. Натомошното продлабочување и поцелосната победа на Младотурската револуција, ослободувањето на македонскиот, на албанскиот народ и тн., неизбежно би ги отвориле процесите на меѓусебното зближување, па и обединување во поширока државна заедница (балканска, односно источна федерација или конфедерација) на сите балкански народи. Поради тоа, имено, турската револуција била бранета и помагана и од Ленинова, не само од чисто идеолошки и етички побуди туку и од позициите на една јасно поставена актуелно-политичка платформа.

Прашањето за решавање на сложеното клопче од бројни балкански проблеми по пат на изградување на федерација на балканските народи, било особено актуелизирано по 90-тите години на XIX век скоро едновремено, како од тогаш младите балкански социјал-демократи, така и од македонското револуционерно национално-ослободително движење. Во идеологијата на последното, а пред сè кај македонските леви револуционерни сили, свеста за општоста на интересите на балканските народи *vis-à-vis* империјалистичка Европа растела паралелно со разочарувањето, особено по 1903 година, во „хумана“ Европа. Македонската револуционерна организација, од самиот почеток, им се спротивставила на империјалистичките аспирации на соседните балкански владеачки кругови кон Македонија, а по Илинденското востание, нејзе сè појасно ѝ станувало дека ни големите европски сили не се заинтересирани за менување, туку напротив, за одржување на фамозното и за македонскиот народ убиствено *status-quo*. Одовде во нејзините редови, а особено сред македонската револуционерна левица, сè поопределено се оцртувала ориентацијата, едновремено со исклучувањето на надворешниот „фактор на помош“, да се бараат сојузници како во Турција, така и кај демократските општествени движења на национално веќе ослободените балкански народи. Оваа нова политичка ориентација, особено дошла до израз во периодот пред избувнувањето и во текот на Младотурската револуција.

Нешто подоцна активноста во насока на создавање политичка клима за издвојување на поширока заедница на балканските народи, ја продолжиле и актуелизирале балканските, а во нивните редови и македонските социјалисти. Вонредно важен момент во оваа нивна активност претставувала Првата балканска социјал-демократска конференција, одржана во почетокот на јануари 1910 година во Белград. Во нејзината работа зеле учество и четворица претставници од Македонија. Конференцијата ја констатира зголемената опасност од војна, изјаснувајќи се за борба против нараснатиот милитаризам на Балканот. Меѓу заклучоците од Конференцијата бил и тој, да се работи за создавање на државна заедница на балканските народи, која најдобро можела да ја осигури нивната независност и непречен развиток. Залагајќи се за остварување на овие заклучоци македонските социјалисти извеле и неколку митинзи и други политички акции, го осудиле зголеменото замешување на руската и на австриската дипломатија на Балканот, ја осудиле италијанската агресија против Турција во северна Африка и тн.⁹⁾

Овде е место да наспоменеме дека Ленин, спроти избувнувањето на Балканската војна во 1912 година, исто така ја осудил агресивната италијанска политика по однос на Турција, не само во Африка туку и на Балканот. Во својата статија „Хазартна игра“, објавена во „Правда“ од 4 октомври, тој констатирал дека „Италија сака да откине (од Турција) уште едно парче — Албанија, а Австрија тоа не сака да го дозволи“.¹⁰⁾ И низ овој конкретен конфликт меѓу двајцата „сојузници“ (Италија и Австрија), Ленин ја назрел пукнатината во тогашниот империјалистички троен сојуз, составен од Германија, Австро-Унгарија и Италија.

Сите овие факти говорат јасно дека предните одреди на македонското национално и работничко движење во годините непосредно пред Првата светска војна, за која Балканските војни претставувале увод, достатно јасно согледувале дека ослободувањето и на македонскиот народ сè повеќе доаѓало во зависност, меѓу другото, и од општата констелација на силите на поширок план, и посебно во Турција и на Балканот. Оттука спречувањето на војната на Балканот, која ја загрозувала Македонија, за нив означувало натамошно одржување на шансата, и македонското прашање да се реши со револуционерни средства од внатрешните прогресивни сили и без мешање и воени интервенции однадвор. Тука, имено, треба да се бара и одговорот на прашањето зошто овие македонски политички сили, на поширок план и објективно, се наредиле на позициите на социјал-демократските и другите прогресивни движења и зошто по идеи и практичка активност му биле блиски и на Ленина.

⁹⁾ За ова поопширно кај д-р Маџал Пандевски, Политичките партии и организации во Македонија (1908—1912), Скопје, 1965, стр. 313—316.

¹⁰⁾ В. И. Ленин. Хазартная игра. Соч. т. 18, стр. 312.

Идејата да се извојува државна заедница на слободни балкански народи, родена отпорано и повторно актуелизирана во овие две децении, била прифатена и од европската социјал-демократија. И доколку предвоената криза, спроти Балканските и Првата светска војна, нараснувала, оваа идеја сè повеќе била истакнувана на преден план како алтернатива на воинствениот милитаризам на Балканот. Меѓутоа, отпорот од балканската социјал-демократија и од нивниот природен сојузник — левите сили во македонското ослободително движење, во крајот на краиштата, бил совладан. Овие македонски сили биле поставени во позиција на разновиден и комбиниран огон па биле и потиснати.

Неколките конгреси на Втората интернационала што биле одржани во тие години, ја поддржувале платформата на балканските социјалисти и на нивната Белградска конференција. На конгресот во Копенхаген (1910), во работата на кој учествувала и делегација на руските болшевици на чело со Ленин, биле потврдени поранешните решенија во однос на воената опасност на Балканот. Со залагањето на Ленина, меѓу другите, и на балканските социјалисти им се ставало во должност, во случај војната сепак да избувне, „да се искористи стопанската и политичката криза што ќе ја предизвика војната, за активизирање на масите, та по тој начин, да се забрза ликвидацијата на капиталистичката класна доминација“. ¹¹⁾ Слични решенија, а посебно за потребата од борба за локализирање на Балканската војна, биле донесени и на Вонредниот конгрес на Втората интернационала, одржан во Базел, во крајот на ноември 1912 година. Ленин дури и во текот на 1912 и 1913 година, кога Првата балканска војна го доживувала својот разгор, од една страна, секогаш кога се осврнувал на блиското минато ја подвлекувал предноста на револуционерниот, пред воениот пат на ликвидација на османското феудално господство на Балканот, а од друга — ги насочувал настаните кон „искористување на создадената со војната стопанска и политичка криза“ на Балканот. ¹²⁾

Предноста на револуционерниот пат за решавање на балканскиот сплет од национални и социјални проблеми, а за зближување и федерирање на овие народи, Ленин продолжил да ја пропагира, и тоа со полно право, и во текот на самата војна. Во статијата „Балканските народи и европската дипломатија“, објавена во „Правда“ од 16 октомври 1912, земајќи повод од пишувањето на рускиот реакционерен печат дека „Европа не ќе допушти неразумно управување на Балканот“ подвлекол дека „токму таа „Европа“ пречи да се воспостави федеративна балканска република“. ¹³⁾

¹¹⁾ Milada Paulova. Balkánské války 1912—1913 a český lid. Rozpravy Československé akademie věd. Sešit 4, ročník 73, Praha, 1963, стр. 6—8.

¹²⁾ Исто, стр. 9.

¹³⁾ В. И. Ленин. Соч. т. 18, стр. 320—321.

Во својата наредна статија, од 18 октомври, предизвикан од поздравната резолуција на Петербуршката градска дума до владите на балканските сојузници, Ленин, меѓу другото, пишувал: „Вистинската слобода на словенскиот селанец на Балканот, како и на турскиот селанец, може да биде осигурена само преку полната слобода внатре во секоја една одделна земја и федерирањето на наполно и докрај демократизираниите (балкански) држави“.¹⁴ (Курзивот е во ориг.) Во статијата, објавена во „Правда“ од 21 октомври 1912, Ленин ги посочува свесните работници од балканските земји, кои „први ја кренале паролата за доследно демократско решавање на националното прашање на Балканот. Оваа парола, вели Ленин, гласи: „Федеративна балканска република“. Според него, балканските работници правилно ја сфатиле тогашната ситуација, кога го истакнале барањето „за балканска федеративна (сојузна) република“.¹⁵)

Посочувајќи ја балканската федеративна република како единствено пожелен излез за балканските народи во дадената констелација, Ленин дал и свој личен придонес во напорите кон нејзиното остварување. Тоа го правел, работејќи во две насоки:

Прво, инсистирајќи „напредните работници на Балканот и сета балканска демократија“ да го свртат своето внимание „исклучиво кон развивање на свеста на демократизмот и на самостојноста на масите“, тој се залагал во текот на создадената воена криза да земаат врв имено самостојните акции на масите. Овие акции пак можеле уште повеќе да добијат во широчина ако се сфатело дека „и словенскиот и турскиот селанец на Балканот се браќа, кои се „подеднакво“ угнетени од своите помешчици и своите влади“.

Ленин, во исто време, инсистирал да им се осигури поширока поддршка на балканските работнички и демократски сили, особено од страна на руската социјал-демократија. Поради тоа и во тезите „Кон прашањето за некои истапувања на работничките депутати“ изработени од него во ноември 1912 година, а кои потем легнале во основата на Декларацијата на социјал-демократската фракција во Четвртата руска дума, тој, третата теза им ја посветил на „балканската војна, меѓународната положба и надворешната политика на Русија“. Првата точка од оваа, трета теза гласела: „Балканската војна. Паролата за балканската федеративна република треба да биде прокламирана и од руските работнички депутати. Против словенско-турската вражба. За слобода и рамноправност на сите народи на Балканот“.¹⁶ (Курзивот е во ориг.)¹⁶ Во продолжение од тезите тој инсистира дека е вонредно важно паролата за политичко самоопределување на сите националности да се дефинира докрај прецизно, наспроти секакви недоречености,

¹⁴) В. И. Ленин, Позорная резолюция, Соч. т. 18, стр. 324—325.

¹⁵) В. И. Ленин, Соч. т. 18, стр. 340.

¹⁶) В. И. Ленин, Соч. т. 18, стр. 389.

како што било она „само за рамноправност“. И на други места во своите статии Ленин истакнува дека само работничката демократија се залагала за стварно и полно ослободување на балканските народи.

Длабоко убеден дека само патот на револуцијата можел да им донесе вистинска и целосна слобода на балканските народи и продолжувајќи да ја одрекува и осудува војната, иако таа била во својот најголем разгор, Ленин на неколку места укажува колку би ги чинел и што сè би им донел на балканските народи патот на револуцијата, а колку ги чинела и што им носела војната. Осудувајќи ја резолуцијата на Петербуршката градска дума, Ленин пишувал: „Никогаш и никаде угнетените народи не постигнале „слобода“ преку војни на еден против друг народ. Војните меѓу народите само го потсилуваат нивното поробување.“ Ленин овде, конкретно мислел на народните маси од балканските сојузници, во тој број и на македонските маси, на „словенските селани“, од една и на турските маси, „турските селани“ — од друга страна.

Кога нешто подоцна, во почетокот на ноември 1912, Ленин го оценил социјалното значење на сојузничките победи, пишувал дека, ако ослободувањето на Македонија се извршело по пат на внатрешна револуција, тогаш ова „ослободување би ги чинело балканските народи, веројатно, сто пати помалку човечки животи, отколку сегашната војна. Ослободувањето би било постигнато по неспоредливо помала цена и би било неспоредливо пополнио“.¹⁷⁾ Последниот свој прилог за балканската војна Ленин го публикувал пак во „Правда“, од 27 март 1913 година, по заземањето на Одрин од бугарските и српски војски, „кога балканската војна се ближела кон својот крај“. Подвлекувајќи ја повторно историската задача што тогаш стоела пред балканските народи, Ленин пишувал: „Оваа задача балканските народи можеа да ја решат десетпати полесно, и со жртви стопати помалку, отколку што тоа стана сега, преку изградувањето на федеративната балканска република. Тогаш, при полниот и доследен демократизам не би биле можни ни националното угнетување, ни националните јажби, ни разгорувањето на религиозните разлики. Балканските народи тогаш би си осигуриле еден стварно брз, широк и слободен развиток“.¹⁸⁾

Најтешка осуда на војната Ленин изрекол во статијата „Ужасите на војната“, објавена во „Правда“ од 28. октомври 1912, каде што неговите симпатии очигледно, се на страната на поразените, разбиени и десетковани турски војнички маси. Во статијата тој го пренесува вонредно потресниот опис на турскиот пораз кај Љуле—Бургас, од страна на воениот дописник на англискиот весник „Daily Chronicle“ за да им ја прикаже на читателите на „Правда“ што попластично ужасната воена слика. Последната тој

¹⁷⁾ В. И. Ленин, Социальное значение сербо-болгарских побед, Соч., т. 18, стр. 368—370.

¹⁸⁾ В. И. Ленин, Соч. т. 19, стр. 19.

ја спроведува со ужасите на рускиот воен пораз кај Мугден и Цу-шима во Руско-јапонската војна, кои пак на руската јавност ѝ биле и свежи и добро познати.¹⁹⁾

Второ, четворниот балкански сојуз, формиран наспроти во-љата од блокот на централните сили, Ленин во извесна мера го оценувал како остварување на принципот „Балканот — на балканските народи“. Мошне скоро се покажало, меѓутоа, дека ваквата негова оценка повеќе ја изразувала неговата сопствена желба, отколку реалноста на Балканот. Но сепак, и токму поради тоа, поразот на Турција за Ленина означувала, во исто време, рушење и на фамозното status quo на Балканот кое, „буржоаскиот печат од цела Европа со години го штител од реакционерни и егоистични цели“.

Меѓутоа, откако „сојузот благодарјќи на војната“ а потем и самата војна станале стварност пред која не можело да се замижи, и со која задолжително требало да се смета, Ленин, како реалистичен политичар, се заложил да му се застане на пат на натамошното мешање на европските империјалистички сили во балканските настани. Тоа за него и означувала паролата „Балканот — на балканските народи“, за која Ленин се залагал. Во таа смисла, Ленин уште спроти избувнувањето на војната предупредувал дека интервенциите од големите империјалистички сили им носат на балканските селани и работници само пречки за нивниот слободен развој. „Ништо друго, освен поддршка на гнилоста, освен бирократски пречки на слободата не му носи на Балканот дури и „најлиберална“ Европа“. Затоа тој во време на војната ги издигнал паролите: „Никаква интервенција!“ „Балканот — на балканските народи!“ А овие пароли биле прифатени и од европскиот пролетаријат.

Да се спречи интервенцијата на европските големи држави во балканската војна и да се одбрани принципот „Балканот — на балканските народи“ се оправдувало и од Лениновите надежи започнатото рушење на османските феудални остатоци, сојузените балкански народи да го доведат до што поцелостен крај. Оправданоста на овие Ленинови настојувања мошне скоро ја потврдила Втората балканска војна, до која во голема мера дошло благодарјќи на интригите, особено од австриската дипломатија, која пак била заинтересирана за разбивање на Балканскиот сојуз. А избегнувањето на Втората (меѓусојузничка) балканска војна не само што би го спасил од масакри и иселувања и македонскиот народ, особено од јужна Македонија, туку тоа можело да им даде поповолен тек и на сите други подоцнежни настани. Се покажало уште еднаш, и на дело, дека „војната меѓу народите“ најмалку можела да му донесе слобода на македонскиот народ.

¹⁹⁾ В. И. Ленин. Соч. т. 18, стр. 344—345.

Кон сето ова директното замешување на која и да е европска империјалистичка држава во војната на Балканот задолжително водело кон проширување на воениот конфликт и надвор од Балканот, против што Ленин (и не само тој) најдоследно се борел. Токму заради тоа во спомнатите тези за декларацијата на социјал-демократијата во руската дума, тој го нафрлил и ова: „Против замешувањето на други држави во балканската војна. Против надворешната политика на руската влада, особено по однос на Босфорот. Војна на војната! Против секаквите интервенции! За мир!“ итн.

Меѓутоа, блиската иднина наскоро покажала дека овие надежи на Ленина не ги дале очекуваните резултати.

Основните причини и за ова ги согледал самиот Ленин. Одбележувајќи дека „економски и политички неопходниот сојуз станал сојуз на балканските монархии“, Ленин одговорил и на прашањето зошто тој не се изградил како сојуз на демократските сили, како сојуз на револуцијата. Причините за тоа лежеле во слабоста на демократските класи: пролетаријатот бил малуброен, а селаните — заостанати, разединети и неписмени. Уште поцелостен одговор на прашањето тој дал нешто подоцна: „Се пращува, пишува тој во ноември 1912, кои се историските причини што условија прашањето да се решава со војна, а не со револуција? — Главната историска причина се — слабоста, разединетоста, мракот на селските маси од сите балкански земји, како и малубројноста на работниците...“

Како Ленин ја оценил прогресивната компонента во Првата балканска војна? Велиме Првата, зашто за Втората балканска војна тој скоро и да не се искажал. Овде треба да се има на ум пред сè, дека кај Ленина се издвојуваат два аспекти во гледањето и при третирањето на ова прашање. Имено, резултатите од војната тој ги цени, поставени прво на поширок меѓународен, а потоа и на потесен, балкански и македонски план. Во таа смисла, тој на Балканската војна како настан ѝ дал вонредно важно место во тогашната сесветска политика. За ова достатно јасно говори и самиот наслов на еден од неговите одзиви кој се појавил под наслов „Нова глава во сесветската историја“. При крајот на војната, во март 1913, Ленин пак се осврнал на ова прашање и одбележал дека „балканската војна е една од алките во синџирот од светски настани, кои го означуваат крахот на средновековието во Азија и источна Европа“. Ленин тогаш претпоставил дека во цела источна Европа настапил часот кога самите народи ќе си го кажат својот слободен и решителен збор. А во синџирот од тогашни светски настани особено во источна Европа, на чиј почеток стои Првата балканска, како увод во Првата светска војна, крајот му го означил победата на великата Октомвриска социјалистичка револуција во Русија. Во ова меѓувреме, при крајот на Првата светска војна, се распадна и Хабзбуршката монархија, што овозможи создавање врз

нејзините урнатини, на низа нови национални држави, меѓу кои се најде и стара Југославија. Според тоа, ваквата претпоставка, искажана од Ленина во 1913, ја нашла својата потврда во 1917 и 1918 година. Тоа особено е така ако на балканските војни се гледа како на увод во Првата светска војна, што в сушност тоа и биле.

Второ, давајќи оценки на резултатите од Првата балканска војна за бившите турски територии на Балканот, односно и за Македонија, Ленин овие резултати, иако меѓу себе тесно испреплетени, ги разгледува и разгледува од две страни: низ нивниот економско-социјален и национален момент коишто тој видливо ги разграничува. Кога, напр. полемизира со руските буржоаски весници кои биле полни со викотници за божемното „национално ослободување на Балканот“; за „ослободувањето на Словените“ итн. тој докажува дека не националното, ами економското ослободување било главното во овие резултати. Со војната бил сторен пред сè „голем чекор напред во рушењето на остатоците од средновековјето не само на Балканот туку и во цела источна Европа. Победите на Србите и Бугарите, пишува тој, означуваат победи над господството на феудализмот во Македонија, означуваат создавање на повеќе или помалку слободна класа од селани-земјосопственици, означуваат осигурување на целосниот општествен развој на балканските земји кој беше задржуван од апсолутизмот и крепостничките односи“.

Низ можноста за побрзиот стопански и општествен развој, Ленин очекувал да дојде и побрзиот пораст на работничката класа како нова и најзначајна општествена сила. Воопшто, кога Ленин ги оценува резултатите од војната тој ѝ дава поголема важност на социјалната, отколку на националната ослободителна компонента. И во тоа бил во право. Притоа Ленин не пропуштил да им соопшти на читателите дека „помешчиците во Македонија (така наречените *спахии*) се Турци и муслимани, а селаните — Словени и христијани. Поради тоа, вели тој, класните противоречности се заоструваа и со религиозни и национални противоречности“.

Но условувајќи ја националната, од економската ослободителна компонента во овие резултати, која пак, со фактот на одстранувањето на османските феудалци и нивната држава направила крупен прогресивен чекор, Ленин извлекол заклучок дека „и националното прашање на Балканот сторило огромен чекор напред кон своето разрешување“. Според тоа, Ленин говори за „чекор напред“ а не и за конечно разрешување на националното прашање. Од друга страна, како доследен дијалектичар тој не пропуштил национално-ослободителната компонента да ја услови од степенот на економското и политичкото ослободување на македонскиот и на другите народи од дотогашните територии на европска Турција. За ова јасно говори следната негова мисла, која се надоврзува на солуцијата за можниот, но пропуштен, револуционерен метод на разрешување на балканските противоречности:

„При полното ослободување од помешчиците и од апсолутизмот, и националното ослободување и полната слобода на самоопределување на народите, би дошле како неизбежен резултат. Напротив, доколку и натаму остане угнетувањето од помешчиците и од балканските монархии, непременно ќе остане, во оваа или онаа мера, и националното угнетување“.

И во овој случај, низ само две реченици Ленин, во дадената историска пресвртница, ги одбележал двете веројатни можности, од кои, мошне бргу се остварила токму втората. Имено, бидејќи по војната, во балканските држави останаа монархиите, кои ја распарчаа и си ја поделија Македонија, а на многу места и „помешчиците“ — стари (турски) и новодојдени, тоа и збор не можеше да станува ни за национално ослободување, ниту за слободно самоопределување и на македонскиот народ.

Според тоа, за Ленина, отстранувањето на османскиот полуфеудален систем претставувало нужна и вонредно важна етапа во општото нанагорно историско движење на македонскиот народ, како нација. Друго е прашањето што тоа стана по пат на војна, која пак уште повеќе ги заостри, и без тоа острите, спротивности меѓу балканските монархии, што од своја страна доведе до нова војна, овој пат и јавно за делба на Македонија. Но во нужноста од отстранување на османските владетелци од Македонија, Ленин не наоѓал нужност и од војната. Токму обратното: тој најактивно се борел да не дојде до неа, се борел војната да се елиминира како средство за разрешување на натрупаните проблеми на Балканот.

Македонското организирано национално-ослободително движење, кое повеќе од две децении (1893—1912) се залагало за самоослободување по пат на револуција на македонскиот народ, само по себе, и исто така, било противник на војната на Балканот. Ова движење, сè додека било единствено и силно, претставувало, всушност, една од најважните пречки за антитурските воени потфати на балканските милитаристи.

Станува очигледно дека Лениновите опсервации — искажувања и оценки за Македонија во Младотурската револуција и Првата балканска војна, публикувани во годините 1908, 1912 и 1913, не им противречат, како што понекогаш кај нас се мисли, туку, напротив ги изразуваат основните тенденции во националниот развој и најинтимните ослободителни копнежи и на македонскиот народ. Поинаку, се чини, не можело ни да биде, зашто Ленин, бидејќи поборник за делото на малите, и од империјализмот поробени народи, не можел да не биде таков поборник за ослободителното дело на македонскиот народ. Со своето активно ангажирање во тогашната антиимперијалистичка борба на Балканот, Ленин, во најголема можна мера ги изразуваат расположбите, гледиштата и целите на најпрогресивните ослободителни сили и на македонскиот народ. А тоа значи дека Ленин, како во овие години, така и подоцна ѝ припаѓал и на револуционерна Македонија.